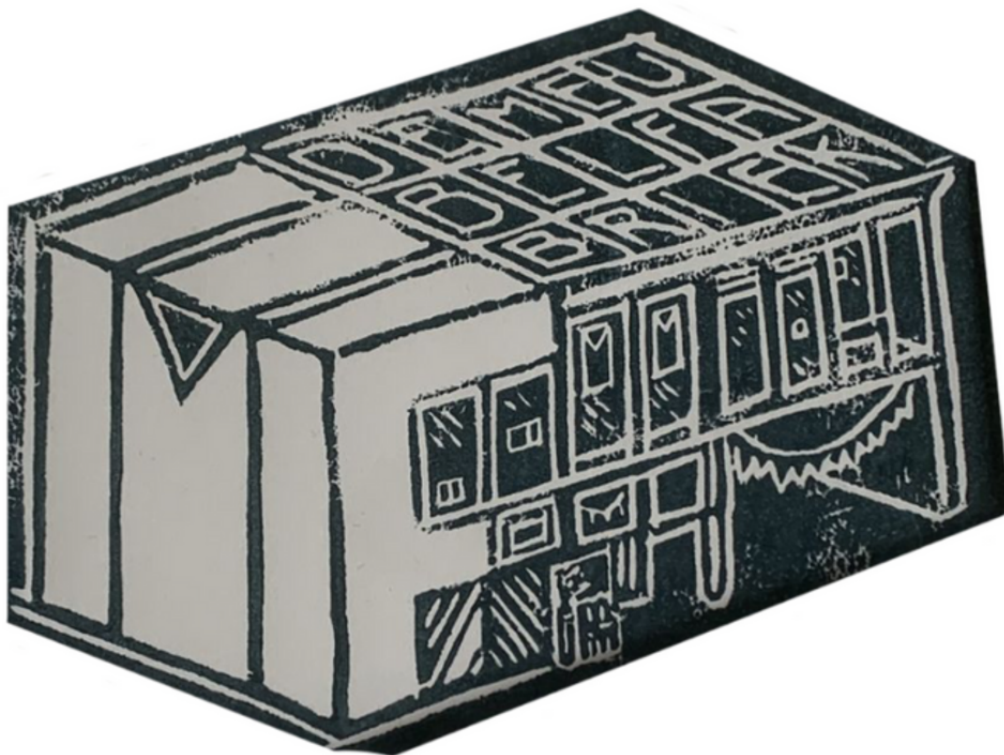

WAAR KRAKERS DE WEG OPENBRAKEN, BLOEIEN NU TIJDELIJKE INVULLINGEN

Participatie binnen tijdelijke invullingen en hoe we dit kunnen verduurzamen.

Figuur 1. Linosnede De Meubelfabriek. Eigen werk (2026)

Merel Rademaker

“Hier is de participatie zeer oprecht. Er is nooit sprake van een onvoorwaardelijk vertrouwen naar de Stad toe.”

“Participatie is hier een echte mindset geworden. Dit soort plekken lokt een zoektocht naar wederzijds vertrouwen uit. Stilaan geraakt dat vertrouwen gewonnen.”

- Quotes van op de bezokedag verzameld door de aangestelde buurtwerker in De Meubelfabriek

Inhoudsopgave

1	Inleiding.....	4
2	Kraken als vorm van participatie	4
3	Tijdelijke invullingen, een kracht?.....	6
4	Hoe kreeg participatie vorm – voor, tijdens en na de tijdelijke invulling?	7
5	Good practice van de verduurzaming – de moestuin van De Meubelfabriek	9
6	Wat met participatie na de tijdelijke invulling?	10
7	Conclusie	11
8	Literatuurlijst	12
	<i>Websites.....</i>	<i>12</i>
	<i>Krantenartikelen</i>	<i>14</i>
	<i>Artikels</i>	<i>14</i>
	<i>Thesissen.....</i>	<i>14</i>
	<i>Video's.....</i>	<i>14</i>
	<i>Persoonlijke communicatie.....</i>	<i>15</i>
	<i>Gebruik van AI</i>	<i>15</i>

1 Inleiding

Tijdelijke invulling - volgens Tina De Gendt, publiekshistorica die als freelancer samenwerkt met het STAM-stadsmuseum en de Erfgoedcel Gent, een nieuw buzz-woord (De Gendt, z.d.; STAM-stadsmuseum Gent, 2022). Toch biedt een tijdelijke invulling een duidelijke meerwaarde. Er kan, al is het tijdelijk, speelruimte teruggeven worden aan de omgeving en daarmee ook ineens een geruststelling - er is ruimte om te mislukken. De betrokken buurtwerker van De Meubelfabriek (2025) verwoordt het als volgt “een tijdelijke invulling, het begint met goesting, zin en enthousiasme, de uitdaging ligt echter in het zoeken naar een organische wijze om om te gaan met dat enthousiasme”. ‘De Meubelfabriek’, is een geslaagd voorbeeld van een tijdelijke invulling op een voormalig fabrieksterrein en bowling in de Brugse Poort. Deze tijdelijke invulling is een waar voorbeeld, een echte meerwaarde wanneer het gaat over ‘teruggeven aan de wijk’. Maar om te weten wat een wijk wil, vraag je het hen best zelf en sterker nog - betrek je hen best in alle stappen van het proces. Participatie is hier het sleutelwoord. Maar hoe krijgt participatie vorm voor, tijdens en na een tijdelijke invulling? Hoe kunnen we nu op een duurzame manier omgaan met alles wat er onderweg gelukt, mislukt en bovenal geleerd is?

Dit zijn de vragen waarmee ik aan de slag ben gegaan. Ik trachtte ze te onderzoeken aan de hand van een uitgebreide literatuurstudie, aangevuld met inzichten uit een panelgesprek, op 21 oktober 2025, over tijdelijke invullingen met leden van de jury van het Fonds Tijdelijke Invullingen en een vertegenwoordiger van de dienst Ontmoeten en Verbinden, evenals vanuit mijn eigen praktijkervaring en informele gesprekken met een buurtwerker.

2 Kraken als vorm van participatie

Krakers maken leegstand zichtbaar. Lucas Destrijcker heeft het in zijn artikel ‘Kraken, Bewaken en benutten’ (2015), waar het leegstand betreft, over ‘stadskankers’, ‘littekens’ of ‘onkruid’. Leegstand krijgt steeds vaker een negatieve connotatie. “Gebouwen verwaarlozen en laten verloederen is daardoor de makkelijkste en jammer genoeg meest voorkomende oplossing. Dat heeft niet alleen een negatieve invloed op de omgeving, maar ook op het gedrag van mensen. Dat bewezen de sociale wetenschappers Wilson en Kelling al in 1982 met hun Broken Window theorie: als je één gebroken raam niet repareert, volgen er snel meerdere. Leegstand leidt namelijk tot een verhoogd onveiligheidsgevoel bij bewoners en heeft een dramatische impact op de leefbaarheid van de wijk. Afwezig leegstandbeheer is niet alleen zonde van de onbenutte ruimte, maar houdt ook verpaupering van buurten in stand” (Destrijcker, 2015).

Hoewel krakers, zoals gezegd, leegstand zichtbaar maken, houdt de stad hen er vandaag zo veel mogelijk buiten. De stad ontvangt immers liever een nieuwe vlag ‘krakers’, nu ‘tijdelijke invullers’ genoemd met open armen en zet zo de deur open voor tijdelijke invullingen die binnen hun beleid passen. Een tijdelijke invulling, begonnen als een aanklacht tegen leegstand, wordt nu steeds vaker gebruikt als tijdelijke oplossing voor organisaties, mensen en kunstenaars die wel wat ruimte kunnen gebruiken (STAM-stadsmuseum Gent, 2020b; 2022). Het zijn ‘littekens in het stadsweefsel’, tussen vervlogen geschiedenis en onzekere toekomst, verschaffen ze ruimte voor experiment. “Ze nodigen uit om grenzen te doorbreken, alternatieve perspectieven bloot te leggen en nieuwe wegen in de stedelijke context te verkennen” (Destrijcker, 2015).

Kraken legt in een stad de vinger op de wonde, het start als een manier om de eigen leefomgeving vorm te geven. Vaak als reactie op de huisvestingscrisis, maar kan evolueren naar “prototypes van innovatief duurzaam stadsleven, omdat het ruimtes zijn waar gemeenschappen de macht krijgen om samen hun omgeving te ontwerpen en samen te creëren; het zijn ruimtes waar creativiteit en

innovatie kunnen floreren” (School of Geography and the Environment, 2019). Kraken ‘kraakt’ dus letterlijk de bestaande orde, waardoor nieuw licht geworpen wordt op andere mogelijkheden in de stad (Snauwaert & Debruyne, 2018). Het is echter niet zo simpel als ‘de poort openbreken’, “achter slot en grendel van leegstaande panden spelen verdoken processen die de zoektocht naar bruikbare ruimte complexer maken dan simpelweg de poort openbreken” (Destrijcker, 2015). We kunnen kraken zien als een bottom-up vorm van participatie, waarbij groepen het heft in eigen handen nemen om zelf de nodige ruimte te creëren. Dit is dan ook de eerste vorm van participatie binnen tijdelijke invullingen. Een vorm van kritiek, wanneer er niets gedaan wordt met beschikbare ruimte, zeker wanneer er veel nood aan is. Deze vorm van participatie kan gelinkt worden aan het concept van Nancy Fraser (1990) ‘subaltern counterpublics’. Zij stelt, zo beschreven door Ioannis Kampourakis, “Subaltern counterpublics zijn discursieve arena's die zich parallel aan de officiële publieke sfeer ontwikkelen en waar leden van ondergeschikte sociale groepen tegendiscoursen uitvinden en verspreiden om oppositie interpretaties van hun identiteit, belangen en behoeften te formuleren” (Fraser (1990) geciteerd in Kampourakis, 2016). Het gaat over groepen die vaak structureel worden uitgesloten uit het publieke leven en dus zelf plekken creëren. Ze vormen een soort ‘eigen (parallele) publieke ruimtes’. Op deze plekken kunnen mensen, die normaal weinig of niet gehoord worden, wel samenkomen. Ze krijgen er ruimte om een eigen stem en argumentatie te ontwikkelen. Dit niet enkel om gehoord te worden, maar om actief hun eigen leefomgeving vorm te geven (Kampourakis, 2016; onuitgegeven cursus HOGENT, 2025). Dit kan worden toegepast op de ‘kraakcultuur’. Het is een bottom-up vorm van participatie, waarin groepen zelf ruimte innemen om leegstand zichtbaar te maken en noden aan te kaarten. Dit sluit dan ook direct aan bij wat Fraser bedoelt. Kraken kan op deze manier worden opgevat als een ruimtelijke vorm van een ‘subaltern counterpublic’.

Waar kraken functioneert als een informele, zelfs controversiële, bottom-up vorm van participatie, zet Stad Gent er steeds vaker op in om tijdelijke invullingen te ontwikkelen die binnen hun beleid passen. Volgens het REFILL-project¹ is de stad Gent, een ware pionier als het gaat over tijdelijk invullen. Al meer dan 10 jaar experimenteert de stad met projecten van tijdelijke invulling op vrijgekomen plaatsen en ruimten, dit vaak naar aanleiding van stadsvernieuwingsprojecten (VLAIO, z.d.). In deze context wordt tijdelijk gebruik dus een mobiliserend instrument. Het draagt bij aan de identiteit van een plek, aan maatschappelijke ontwikkeling of het opnieuw innemen van de openbare ruimte door de burgers. Daarbij kan het de fundamenten leggen van een toekomstige programmering voor stadsprojecten (perspective brussels, 2018).

Tussen de planning en de uitvoering van stadsprojecten zit echter vaak een lange tijd. In die periode staan gebouwen of terreinen leeg en betekenen ze weinig voor de buurt. Daarom kiest Stad Gent ervoor om deze plekken niet zomaar af te sluiten, maar tijdelijk open te stellen. Via tijdelijke invullingen krijgen bewoners en initiatiefnemers de kans om er projecten op te zetten die het buurtleven versterken (Stad Gent, z.d. c). “Op die manier maken deze tijdelijke invullingen Gent tot wat eigen is aan onze stad: andersdenkend, normverlegend en verbindend” (Stad Gent, 2023 a). De projecten worden door Stad Gent ondersteunt met een subsidie van 250.000 euro per jaar uit het stadsvernieuwingsfonds, het fonds tijdelijke invullingen. Deze subsidies dienen om de plek gebruiksklaar te maken en voor de opstart van het tijdelijk initiatief (Stad Gent, z.d. b; Stad Gent, z.d. c). Afgelopen tien jaar zijn er via het fonds ongeveer 80 projecten gesteund (panelgesprek, 21 oktober 2025). “De Stad Gent wil aanvragers stimuleren om in onbruik zijnde plekken (zoals braakliggende terreinen, leegstaande gebouwen, ...) op een veilige en toegankelijke manier opnieuw te activeren en hier een tijdelijke werking met maatschappelijke meerwaarde voor de buurt of stad in uit te bouwen” (Stad Gent, 2023 a). Het betreft een ‘strategie’ van de stad om leegstand tegen te gaan en om een speelruimte te bieden aan tal van organisaties en daarmee

¹ Het Refill-project verenigt steden, met een uitgebreide ervaring op het vlak van tijdelijke invulling (VLAIO, z.d.).

ook de wijk. Men spreekt van een ware focus-shift van anti-kraak naar het belang van de buurt (panelgesprek, 21 oktober 2025). Op deze manier krijgt de stad ‘denktijd’ en krijgen de organisaties, die wel wat tijd kunnen gebruiken en weten wat de buurt nu nodig heeft, een plek (STAM Stadsmuseum Gent, 2022). Toch zijn er ook organisaties of mensen die uit de boot vallen en niet tot bij het fonds geraken. Volgens een medewerker van Stad Gent bij de dienst beleidsparticipatie, zijn er twee gevallen. Eerst heb je de mensen en organisaties die er bewust voor kiezen om niet samen te werken met Stad Gent. Dan heb je zij die huur betalen op de private markt, zij zijn nog geen ambtenaren tegengekomen en dus nog wat onder de radar (panelgesprek, 21 oktober 2025). Interessant is dan ook om na te denken over hoe we deze drempel kunnen verlagen en hoe we de weg naar het fonds toegankelijker kunnen maken, maar dit is voer voor een ander onderzoek.

Verder ga ik in op, hoewel een tijdelijke invulling tijdelijk is, er een enorme kracht kan zitten in een ruimte. Een eerste vorm die participatie inneemt, is nog voor de tijdelijke invulling tot stand komt, in de vorm van kraken. Op deze manier laat een groep zijn stem horen. Participatie is niet louter ‘gehoord worden’ het is actief deelnemen en betrokken worden in een proces. Is er ook sprake van een participatief traject binnen tijdelijke invullingen? Zo ja, hoe krijgt participatie een vorm binnen dit proces?

3 Tijdelijke invullingen, een kracht?

Steeds vaker ervaren buurtbewoners een tekort aan open ruimte: openbaar groen, publieke plekken, ontmoetingsplaatsen, stilteplekken enzovoort. Ruimte is daardoor een schaarste, een nood en een duidelijke behoefte geworden, waarvoor mensen zich steeds vaker willen inzetten (Van Daele, 2016). Een ‘oplossing’ voor dit tekort, kunnen tijdelijke invullingen zijn – maar wat hebben dichtbevolkte wijken nu aan tijdelijk?

De tijdelijkheid slaat op het tijdelijk gebruik van gronden en panden, het gaat om een overgangsfase, in afwachting (letterlijk waiting spaces) van een definitieve ingebruikname die de sites hun uiteindelijke bestemming geeft (kenniscentrum Vlaamse steden, 2016). Omdat er zoveel vraag is naar open ruimtes waar mensen elkaar kunnen ontmoeten en zich kunnen ontplooien, bieden deze waiting spaces kansen voor spontane en alternatieve activiteiten. Ze zijn flexibel en kunnen mee veranderen met de noden van een buurt. Net daardoor groeien tijdelijke invullingen uit tot broedplaatsen van creativiteit en nieuwe ideeën (kenniscentrum Vlaamse steden, 2016, Van Daele, 2016).

In het belang van ‘zuurstof’ voor een wijk, biedt een tijdelijke invulling speelruimte en experimenteerzin. De meerwaarde is dan ook iets teruggeven aan de omgeving, namelijk een (tijdelijk) draagkrachtige werking. “Hoe dit tot stand wordt gebracht is afhankelijk van wie er aan de tafel zit. Het zijn broedplekken voor tal van zaken die in Gent gebeuren” (panelgesprek, 21 oktober 2025). Voor sommigen is deze tijdelijkheid echter niet evident om enige continuïteit in hun werking te krijgen. Het is dan ook noodzakelijk dat men een duurtijd garandeert. Het tijdelijke karakter van de sites vormt voor de gebruikers meestal niet echt een probleem (Van Daele, 2016). Volgens Marie Vanderghote, coördinator & co-founder van de tijdelijke invulling ‘BROEI’ zit er een enorme kracht in een tijdelijke invulling om mensen te verbinden om een soort energie te creëren om know how samen te brengen, dit laat ze weten in een interview over ‘tijdelijk gebruiken’ met Stad Gent. Ze vindt het dan ook niet vanzelfsprekend dat Stad Gent dit steunt, maar zeker nodig (Stad Gent, 2023 b)

Wanneer er goed wordt geluisterd naar een buurt, de residenten en de deelnemers kan een tijdelijke invulling een ware meerwaarde zijn. Het zijn plekken waar spontane acties kunnen worden opgezet, waar mensen kunnen doen wat ze willen en het belangrijkste - waar men fouten kan maken. Maar hoe krijgt de buurt nu inspraak?

4 Hoe kreeg participatie vorm – voor, tijdens en na de tijdelijke invulling?

Om de verschillende gedaantes van participatie, voor, tijdens en na een tijdelijke invulling, nader te bekijken, is De Meubelfabriek in de Brugse Poort het middel bij uitstek.

Het Gentse stadsbestuur startte begin 21e eeuw met de opwaardering van de wijken in de negentiende-eeuwse gordel rond de stad. Met een ambitieus stadsvernieuwingsproject werden de ‘randwijken’ aangepakt. De Brugse Poort, één van de dichtstbevolkte wijken van Gent, beet hier de spits af. Onder de noemer ‘Zuurstof voor de Brugse Poort’ ontstonden er plannen om de buurt op te waarderen, te herstructureren en om de functionele, culturele en sociale mix in de wijk te versterken (Stad Gent, z.d. b; Stad Gent Persruimte, 2017). In dit kader was daar ‘De Meibloemsite’².

In 2011 sloten meubelmaker ‘Van Den Berghe-Pauvers’ en buur ‘Bowling Meibloem’ hun deuren. De vroegere meubelfabriek stond leeg en de bowling werd afgebroken. Hierdoor kwam een stuk grond van 8000 m² braak te liggen. Dit leek het ideale moment om iets terug te geven aan de wijk, maar al snel bleek dat dit niet zo eenvoudig was (STAM-stadsmuseum Gent, 2020a; 2022). Na de sluiting, werd de site opgekocht door een private ontwikkelaar ‘Acasa projects’, die samen met ‘Adelaar Properties’³, plannen ontwikkelde om er 46 woningen te bouwen, appartementsblokken. Maar meer huizen in een al zo dichtbevolkte wijk, was geen goed idee. FC de Buurt, een groep actieve buurtbewoners, kwam in actie. Na een grote protestmars, 76 bezwaarschriften, een kraak en enkele avonden in de gemeenteraad werd de verkaveling, in 2012, ‘on hold’ gezet (FC De Buurt, z.d.; STAM-stadsmuseum Gent, 2022). Er werd naar de buurt geluisterd en zo kwam er een tijdelijk voorziening, ‘VZW De Vergunning’⁴ - met onder andere een volkscafé, een weggeefwinkel en een fietskeuken, een ware aanwinst voor de buurt. Dit blijft zo totdat de projectontwikkelaar, in 2014, beslist dat de tijdelijke invulling weer moet vertrekken. Op dat moment dient de ontwikkelaar een nieuwe aanvraag in. Na een tweede poging door de buurt en vele bezwaren (400), koopt de stad (Sogent) in 2019 het gebied zelf aan (FC De Buurt, z.d.; STAD 2020 b; STAM-stadsmuseum Gent, 2022), de woningen kwamen er niet. In een terugblik op deze periode beschrijft Tim Bruggeman van Zwart Wild⁵ de tijdelijke aanwezigheid: “In De Meubelfabriek werden we vooral gedoogd om kraak tegen te gaan en met de impliciete verwachting om het buurtprotest tegen de verkaveling te sussen” (Bruggeman in Destrijcker, 2025). Hoewel er volgens sommigen een participatief proces aan vooraf ging lijkt dit niet voor alle ‘participanten’ zo te voelen.

Sogent kocht, in opdracht van de Stad Gent, door een grondenruil⁶, de site. Stad Gent liet weten in haar persruimte “In afwachting van de definitieve bestemming wil de Stad al op zoek gaan naar een tijdelijke invulling. Op de wijkbeurs van de Brugse Poort op zaterdag 23 september 2017 zal

² Adres: Meibloemstraat 18 – 9000 Gent

³ Een dochteronderneming van projectontwikkelaar Acasa projects.

⁴ Nu De Koer

⁵ Een groep kunstenaars die zich in 2012 verenigde rond een gedeelde nood aan atelierruimte in Gent, en al gauw ook expo’s begon te organiseren (Destrijcker, 2015).

⁶ In de zomer van 2017 kwam het project in een stroomversnelling door een grondenruil tussen sogent en Adelaar Projects. Hierbij verwierf sogent de oude site van Bowling Meibloem en meubelfabriek Pauwels-Vandenbergh. In ruil zal Adelaar Projects dit woonproject aan het Redersplein realiseren (sogent, projecten).

hiervoor al een oproep gelanceerd worden” en “Stad Gent en Sogent willen met de herbestemming van de Meibloemsite een publiek project realiseren met een positieve uitstraling, dat helemaal past in de wijk. Hiervoor zal een participatietraject opgestart worden met de buurt, om de definitieve bestemming concreet vorm te geven” (Stad Gent Persruimte, 2017). Zo gezegd, zo gedaan, de Stad Gent en Sogent riepen in de zomer van 2018 de buurt op naar kandidaat-invullers. Stad Gent wil er buurtfuncties en openbaar groen. De boodschap luidde: “De site moet een sociale en diverse plek worden waar lokale verenigingen een plaats kunnen krijgen en waar diverse buurtbewoners, jong en oud, elkaar kunnen ontmoeten. De Meibloemsite moet de buurt van lucht, ademruimte, activiteit en ontmoeting voorzien. Voor de definitieve inrichting zal een participatietraject opgestart worden met de buurt” (Stad Gent Persruimte, 2017; Kenniscentrum Vlaamse steden, z.d.). Na de eerste tijdelijke invulling en jaren van leegstand later, krijgt De Meubelfabriek in 2019 een tweede leven, beheert door VZW De Meubelfabriek (De Meubelfabriek, z.d.).

De ontwikkelaar riep, de buurt riep luider, de stad heeft geluisterd. Zo ontstond daar, in het kader van Zuurstof voor de Brugse Poort, ‘De Meubelfabriek’, een tijdelijke invulling, op het voormalig fabrieksterrein en bowling, in de Brugse Poort. In afwachting van een nieuwe bestemming, werd er tijdelijk 8000 m² ruimte vrijgemaakt - ruimte voor experiment. De plek bood in zijn ‘prime periode’ dak aan een twintigtal organisaties, die zich organiseren rond de thema’s jongeren, tewerkstelling en diversiteit. Nu echter loopt ook deze tijdelijkheid op z’n einde (De Meubelfabriek, z.d.).

Het ontstaan van De Meubelfabriek toont niet alleen een verhaal van stadsontwikkeling en tijdelijk invullen, bovenal vertelt het een verhaal over een participatief proces met verschillende lagen. Nog voor de tijdelijke invulling formeel tot stand kwam, nam participatie al vorm aan via kraken, protest en bezwaarprocedures. Er is namelijk pas ruimte voor tijdelijk ruimtegebruik gekomen in de volkswijk De Brugse Poort, daar waar zich de oude fabriek bevond, door de contestatie van de buurtbeweging FC De Buurt tegen een projectontwikkelaar (Snauwaert & Debruyne, 2018). Deze verschillende vormen van actie kunnen worden gezien als een eerste, informele maar zeer krachtige fase van participatie. Buurtbewoners laten hun stem horen en eisen ruimte. Met de aankoop van de site door de Stad Gent en de oproep naar mogelijke kandidaat-invullers, verschuift participatie van een bottom-up beweging vertrokken vanuit ontevredenheid naar een meer formele, door de stad georganiseerde vorm. Een top-down vorm van de participatie, zo zette Stad Gent bijvoorbeeld een buurtwerker in, die de schakel vormt tussen de wijk en de tijdelijke invulling (stagegesprekken, 2025).

De tijdelijke invulling van De Meubelfabriek wordt zo een plek voor en door de buurt, waar ontmoeting, experiment en sociale meerwaarde centraal staan. Ook tijdens het tijdelijke invullen krijgt participatie vorm. De buurtbewoners, organisaties en gebruikers worden actief betrokken in het dagelijkse gebruik, het programma en de invulling van de ruimte (De Meubelfabriek, z.d.; Stad Gent Persruimte, 2019).

Maar wat nu? Sogent laat weten: Er zijn verschillende gesprekken, inspraakmomenten en een breed verkennend (ruimtelijk) onderzoek georganiseerd. ... Noteer alvast dinsdag 3 februari 2026 in je agenda. Dan organiseren we een inloopmoment. Daar krijg je meer uitleg over het verkennend onderzoek van Studio Willemse, het voorkeursscenario voor de site en de volgende stappen op korte en lange termijn. Maar was hier sprake van ware inspraak, participatie? Of is dit slechts een doekje voor het bloeden?

Volgens Hilde Verschaeve, is het essentieel dat bij de uiteindelijke invulling er een proces gepaard gaat van inspraak en participatie en dit net door die groepen die momenteel het minst goed bedeed worden door publieke fondsen en subsidiëring in de wijk (Verschaeve in STAM-

stadsmuseum Gent, 2022). De casus van De Meubelfabriek toont daarmee hoe participatie zich niet beperkt tot één fase, maar zich uitstrekt voor en tijdens een tijdelijke invulling. In wat volgt ga ik dieper in op participatie als instrument voor de verduurzaming van een plek, en op de verschillende gedaantes die deze participatie kan aannemen binnen tijdelijke invullingen. Wanneer het gaat over de rol van participatie binnen tijdelijke invullingen zijn de begrippen 'participatie' en 'tijdelijk invullen' niet van elkaar te scheiden. We kunnen een voorbeeld nemen aan de Oude Dokken. Zij hebben door zeer intensief en op een menselijke manier met bewoners en andere stakeholders in dialoog te gaan, het vertrouwen tussen alle partijen doen groeien. "Het gaat niet langer over 'plannen van de Stad Gent' of over 'een moeilijke burger' maar over mensen die elkaar begrijpen en respecteren" (Departement Omgeving Vlaanderen, z.d.).

Hieronder ga ik dieper in op de participatie als middel voor de verduurzaming van een plek en de verschillende vormen die deze participatie aanneemt.

5 Good practice van de verduurzaming – de moestuin van De Meubelfabriek

De moestuin van De Meubelfabriek, niet alleen een plaats waar we iets kunnen leren over (ecologische) duurzaamheid, maar ook over duurzame participatie. Het einde van De Meubelfabriek is in zicht, de buurtwerker zal er op termijn wegtrekken, maar de moestuin, die blijft bestaan. Dit roept echter de vraag op wie zich in de toekomst zal ontfermen over deze volkstuin. Nu zijn dat vaste vrijwilligers. Deze worden actief betrokken in alle stappen van het proces. Ze zijn nu al een onmisbare kracht en binnenkort staan ze ook op eigen benen. Wanneer we kijken naar hoe participatie binnen de moestuin van De Meubelfabriek is verduurzaamd, zien we een duidelijk verhaal van mede-eigenaarschap. De vrijwilligers worden betrokken in alle fasen van het traject. Van het ontstaan van de plek tot de definitieve invulling. Betrokkenheid in de planning en de besluitvorming versterkt het gevoel van gedeelde verantwoordelijkheid. Zo heeft zelfs een van de vrijwilligers daarbij op een natuurlijke, bijna vanzelfsprekende manier het buurtgerichte aspect op zich genomen. Hij is gegroeid tot een waar sleutelfiguur binnen de werking en breder binnen de wijk. De gulden middenweg ligt echter, volgens eigen observatie, in het koppelen van deze vrijwilliger aan een organisatie die niet wijkgebonden is. Een externe organisatie die met de nodige afstand kan meekijken en inschatten wat er nodig is (stagegesprekken, 2025, Van Lieshout, 2022).

Hoewel het einde van De Meubelfabriek nadert, zal de moestuin nog enkele jaren blijven bestaan. De participatie van de buurt bracht mooie zaken tot stand. Zoals één van de sympathisanten (2025) het verwoordt: "De moestuin is gegroeid tot deze plaats en is van onschatbare waarde". Na lobbywerk, pleidooien vanuit de buurt en een gezamenlijke inzet om de plek duurzaam en (redelijk) zelfvoorzienend te maken, krijgt de moestuin bovendien een plaats binnen de definitieve invulling van de site.

In deze overgangsfase zet de aanwezige buurtwerker zijn laatste middelen en tijd in om de moestuin verder te verankeren in de wijk. Zo wordt er een ontmoetingsmeubel ontworpen dat op vaste momenten open zal zijn, waar buurtbewoners aan een sociaal tarief iets kunnen drinken en dat ter beschikking wordt gesteld voor de bredere buurt. Daarnaast krijgen citaten en getuigenissen over de beleving van de volkstuin een zichtbare plaats. Ook deze initiatieven kunnen worden beschouwd als vormen van verduurzaming. Op deze manier versterken ze niet alleen de fysieke infrastructuur, maar ook de sociale betekenis van de plek. Op basis van eigen observaties kan worden gesteld dat deze ingrepen tot stand zijn gekomen door, voor en samen met moestuiniers, sympathisanten en buurtbewoners (stagegesprekken, 2025).

Sherry R. Arnstein beschrijft in zijn boek 'A Ladder Of Citizen Participation', dat participatief werken niet weten wat goed is voor burgers, niet over burgers denken, maar wel samen met burgers (Arnstein, 2007). De hoogste trap op zijn participatieladder houdt 'medebeheer' in. Het gaat over volledige sturing door burgers, waar de overheid participeert, adviseert en ondersteunt (Arnstein, 2007, Van Lieshout, 2022).

Zoals we uit het voorbeeld van de moestuin van De Meubelfabriek kunnen zien, kan het verduurzamen van participatie slagen en kunnen de 'participanten' uitgroeien tot mede-eigenaars. "Participatie behelst de verschillende manieren waarop burgers betrokken zijn bij de veranderingen in de stad en haar wijken, gaande van inspraak over samenwerken en co-creëren tot eigenaarschap. Hoe dan ook: participatie moet altijd breed en laagdrempelig zijn" (De Bruyckere, 2021).

Tegelijk zien we te vaak nog een probleem in het betrekken van een buurt, de residenten of omwonende wanneer het gaat over grond en geld. De theorieën rond participatie tonen immers een ideaalbeeld, overheden ontwerpen instrumenten en kanalen om burgers actief te betrekken (top-down). In de praktijk echter ontstaat er vaak een spanningsveld, verschillende doelen botsen dan (Van Lieshout, 2022). Soms is participatie een recht, vaker blijft het een gunst. Zodra het over grond en geld gaat, is burgerparticipatie slechts een modewoord. "Ruimtelijke ordening en participatie zijn niet de beste vrienden. Nochtans heeft de ontwikkeling van stadsgronden een grote impact op het sociale weefsel van gemeenschappen. Bij uitstek op vlak van ruimtelijke ordening moeten burgers op alle niveaus betrokken worden. Als mensen de stad maken, dan hebben ze het recht om daar medevormgevers van te zijn. Helaas zetten lokale besturen participatie net daar vaak in als zoethoudertje" (Aga et al., 2021).

6 Wat met participatie na de tijdelijke invulling?

De naam zegt het zelf, een tijdelijke invulling is tijdelijk. Wat nu na deze periode? Wat na deze tijdelijkheid, waar moeten de organisaties heen? Na enkele jaren iets opgebouwd te hebben, nu op eigen poten verder, is het dan nog mogelijk iets op een laagdrempelige manier aan te bieden? En is het dan nog een meerwaarde voor de buurt? Maar wat nu na die tijdelijke invulling, waar blijft dan de participatie? En hoe kunnen we nu op een duurzame manier omgaan met alles wat er gelukt, mislukt en bovenal geleerd is?

REFILL-project beschrijft de kracht van tijdelijke invullingen als "temporary use, impact for life" (panelgesprek, 21 oktober 2025). Toch is niet iedereen even euforisch, tijdelijkheid is voor sommigen een zegen, voor andere een vloek. Residenten uit De Meubelfabriek vragen zich af of hier, in deze 'strategie' van de stad, ook over is nagedacht. Waar blijft de participatie na deze tijdelijkheid, zowel over wat er komt op de plek van de tijdelijke invulling (de definitieve invulling), als over wat er nu moet gebeuren, waar moeten de organisaties nu naartoe? "Er moet dringend een langetermijnvisie komen op de wijk, er moeten claims gemaakt worden op de ruimte vooral voor de mensen die het niet makkelijk hebben en die geen eigen tuin hebben" (STAM-stadsmuseum Gent, 2022).

Vele organisaties worden onmisbaar in een buurt. Dit echter op de manier ze nu georganiseerd zijn, laagdrempelig. Hoewel ruimte om te experimenteren duidelijk een meerwaarde is, is de vraag soms in hoeverre dit zinvol is, je bent na een tijd zo ingebakken in de structuur van een wijk, plek of organisatie en dan moet je weg. In het panelgesprek verwoorde de vertegenwoordiger van Sogent het als volgt: "als de invulling stopt is het moeilijkheid iets nieuws te vinden. Ze kunnen niet langer de activiteiten op laagdrempelige wijze aanbieden" (panelgesprek, 21 oktober 2025).

Het tijdelijke karakter van de sites blijkt voor de gebruikers zelf vaak niet echt een probleem. Het creëert echter wel verwachtingen over de definitieve invulling, er moet hierover dan ook goed gecommuniceerd worden. “Vaak wordt tijdelijke invulling gebruikt om een sociale dynamiek te ontwikkelen die een voorafbeelding zal zijn van de toekomstige functie van de ruimte” (Van Daele, 2016). Wanneer het gaat over de meerwaarde die je hebt als organisatie, al is het tijdelijk, stelt een vertegenwoordiger van de dienst Ontmoeten en Verbinden, het als volgt “als je voldoende weegt kan je de plek veranderen, de buurt en breder de stad” (panelgesprek, 21 oktober 2025). De vraag blijft bestaan of participatie, binnen tijdelijke invullingen, slechts een tussenfase is, of juist een duurzame investering die ook na afloop een plaats dient te krijgen in het verdere stadsontwikkelingsproces.

7 Conclusie

‘Participatie binnen tijdelijke invullingen en hoe dit te verduurzamen’ - het is geen eenvoudig vraagstuk. Bij het tijdelijk gebruiken van een plek zien we verschillende vormen van participatie. Wanneer we het proces voorafgaand aan een tijdelijke invulling nader bekijken zien we onder andere kraken en burgerprotest als een bottom-up vorm van participatie. Deze vormen openen het vraagstuk wie er recht heeft op ruimte in een stad. De buurt komt in actie, vanuit een gevoel van onrecht komen ze in opstand. Wanneer de Stad luistert, kan er verandering komen. Tijdens de tijdelijke invulling kan een plek enkel teruggeven aan een buurt wanneer er voldoende inspraak is, en beter nog eigenaarschap. Op deze manier laat een plek ook na de tijdelijke invulling zijn sporen achter. De geleerde lessen zijn een belangrijk, maar vaak onderschat, resultaat van tijdelijke invullingen. Ze kunnen een basis vormen voor verdere stadsontwikkeling, op voorwaarde dat ze worden erkend, bijgehouden en meegenomen in toekomstige projecten.

Als we kijken naar het voorbeeld van de moestuin in De Meubelfabriek zien we dat participatie verankerd raakt, wanneer ze van bij de start wordt meegenomen en betrokkenen niet enkel inspraak krijgen, maar ook verantwoordelijkheid en vertrouwen, ware mede-eigenaars. Getrokken door en voor een buurt, en de stad, die dient te adviseren, faciliteren en subsidiëren.

De verduurzaming ligt echter vaak nog complex. Een tijdelijke invulling is tijdelijk gebruiken, een zwaard dat langs twee kanten snijdt. Goed voor zij die met hun zotte ideeën ruimte zoeken om te proberen, te experimenteren en al dan niet te mislukken, maar voor zij die een echte meerwaarde zijn geworden in de buurt en wortel hebben geschoten soms minder vanzelfsprekend. We zien dat het ‘wat na de tijdelijke invulling’ – vraagstuk een heikel punt blijft. Verder onderzoek is dus nodig om participatie een duurzame investering te maken, die ook na afloop een plaats krijgt in het verdere stadsontwikkelingsproces.

Een tijdelijke invulling is geen eindpunt, maar een beginpunt. Het wordt een plek waar ruimte ontstaat, niet enkel voor experiment, maar ook voor duurzame betrokkenheid van de buurt. Hopelijk kunnen zo, waar krakers de weg openbraken organisaties voor en door de buurt blijven groeien. Participatie is een fundamenteel recht, het recht om mee vorm te geven aan de stad en haar toekomst. Zo maken we samen ‘Stad’.

8 Literatuurlijst

Websites

Archipel. (2022). Beloftevolle ontwerpers #2 – Kansen voor publieke opdrachten. Samen stad maken. Archipel. <https://archipelvzw.be/nl/agenda/704/samen-stad-maken>

Arnstein, S. R. (2007, 26 november). A ladder of citizen participation. Journal Of The American Institute Of Planners, 35(4), 216–224. <https://doi.org/10.1080/01944366908977225>

Bernard, N. (2018). PRECAIRE BEZETTINGEN: Juridische en praktische gids (Door perspective.brussels & Universit  Saint-Louis). https://perspective.brussels/sites/default/files/documents/praktische_gids_tijdelijk_gebruik.pdf

Boonen, J., Vanthuyne, T., Barborini, A., Marreel, M., Depraetere, A. (2024). Opportunitijdelijkheid: spanningsvelden. HOGENT. https://stad.gent/sites/default/files/media/documents/20240621_Inspiratiedag%20Participatie_Tijdelijke%20invullingen_HOGent.pdf

Cultuurraad Gent. (2021). Tijdelijke invullingen als hefboom voor een bruisend cultureel Gent. Advies van de Cultuurraad Gent - spontaan advies. https://gentskunstenoverleg.be/wp-content/uploads/2021/10/20210531-Cultuurraad-SpontaanAdvies_TijdelijkeInvullingen.pdf

De Bruycker, A., Stad Gent, Dienst Beleidsparticipatie, Dienst Ontmoeten en Verbinden, & Sociale Regie. (2021). SAMEN STAD MAKEN begint in de wijken. Beleidsnota. https://stad.gent/sites/default/files/media/documents/Beleidsnota%20Samen%20stad%20maken%20begint%20in%20de%20wijken%202020-2025_0.pdf

De Gendt, T. (z.d.). Tina De Gendt - historica. <https://sites.google.com/view/tinadegendt/homepage/historica>

Departement Omgeving. (Z.d.) Op zoek naar betrokkenheid voor de Gentse Oude Dokken. Omgeving Vlaanderen. <https://omgeving.vlaanderen.be/nl/op-zoek-naar-betrokkenheid-voor-de-gentse-oude-dokken>

FC De Buurt. (Z.d.). Historiek | FC De Buurt. FC De Buurt. <https://fcdebuurt.org/historiek>

Fraser, N. (1990). Rethinking the Public Sphere: A Contribution to the Critique of Actually Existing Democracy. JSTOR. <https://www.jstor.org/stable/466240?origin=crossref>

Jans, M., Jamin , J. (2024, 28 augustus). Blog 1: Focus op de inzet op participatie. Socius.be. <https://socius.be/blog-1-focus-op-de-inzet-op-participatie/>

Jans, M., Jamin , J. (2024, 28 augustus). Blog 3: Participatie vormgeven. Socius.be. <https://socius.be/blog-3-participatie-vormgeven/>

Kampourakis, I. (2016, 6 november). Nancy Fraser: Subaltern Counterpublics. Critical Legal Thinking. <https://criticallegalthinking.com/2016/11/06/nancy-fraser-subaltern-counterpublics/>

Kenniscentrum Vlaamse steden. (2016 a). Kritische succesfactoren. <https://www.tijdelijkgebruiken.be/Paginas/succesfactoren.aspx>

Kenniscentrum Vlaamse steden. (2016 b). Tijdelijk Gebruiken. Definitie. (2016).

<https://www.tijdelijkgebruiken.be/Paginas/definitie.aspx>

Kenniscentrum Vlaamse steden. (Z.d.). Tijdelijk Gebruiken. De Meubelfabriek – Gent.

<https://www.tijdelijkgebruiken.be/Paginas/De-Meubelfabriek.aspx>

Perstpective brussels. (Z.d.). Tijdelijk gebruik. Perspective.Brussels.

<https://perspective.brussels/nl/stedelijke-uitdagingen/grondgebruik-en-stedelijk-weefsel/tijdelijk-gebruik>

School Of Geography And The Environment. Spotlight on Research. (Z.d.). Squatters: Urban Pioneers in Sustainable Living? School Of Geography And The Environment.

<https://www.geog.ox.ac.uk/impact/spotlight/avasudevan.html#:~:text=Searching%20for%20unconventional%20solutions%20to,luxury%20of%20local%20authority%20cooperation>

Sogent. (Z.d. a). Meibloemsite. Een tweede leven voor de vroegere bowling en meubelwinkel.

Sogent. <https://sogent.be/projecten/meibloemsite>

Sogent. (Z.d. b). Redersplein. 50 woningen aan de kop van Meulestede. Sogent.

<https://sogent.be/projecten/redersplein>

STAD. (2020 a, 27 maart). STAD – Jaren '90: Brugse Poort in de greep van krakers – persblog.be.

<https://persblog.be/stad-jaren-90-brugse-poort-in-de-greep-van-krakers/>

STAD. (2020 b, 30 maart). STAD – Meibloemstraat, Brugse Poort: Meubelfabriek en De Koer –

Persblog.be. <https://persblog.be/stad-meibloemstraat-brugse-poort-meubelfabriek-en-de-koer/>

Stad Gent, Persruimte. (2017, 14 september). Meibloemsite geeft zuurstof aan de Brugse Poort.

Stad Gent Persruimte. <https://persruimte.stad.gent/158885-meibloemsite-geeft-zuurstof-aan-de-brugse-poort/>

Stad Gent, Persruimte. (2019, 1 maart). Tijdelijke invulling 'De Meubelfabriek' start op de

Meibloemsite. Stad Gent Persruimte. <https://persruimte.stad.gent/171471-tijdelijke-invulling-de-meubelfabriek-start-op-de-meibloemsite/>

Stad Gent. (2023 a, 28 november). Subsidiereglement over het Fonds Tijdelijke Invullingen.

Reglementen. <https://stad.gent/nl/reglementen/subsidiereglement-over-het-fonds-tijdelijke-invullingen>

Stad Gent. (Z.d.a) Samen stad maken. Stad Gent. <https://stad.gent/nl/over-gent-stadsbestuur/stadsbestuur/wat-doet-het-bestuur/samen-stad-maken>

Stad Gent. (z.d.b) Stadsvernieuwingsproject. Stad Gent. <https://stad.gent/nl/zuurstof-voor-de-brugse-poort/stadsvernieuwingsproject>

Stad Gent. (Z.d.c) Tijdelijke invulling van terreinen en gebouwen. Over Gent en stadsbestuur.

<https://stad.gent/nl/over-gent-stadsbestuur/tijdelijke-invulling-van-terreinen-en-gebouwen>

Toestand. (Z.d.). <https://www.toestand.be/>

Van Daele, E. (2016, 17 juni). Werken met tijdelijke ruimtes. Socius. <https://socius.be/werken-met-tijdelijke-ruimtes/>

VLAIO. (Z.d.). REFILL. Europese projecten: EFRO Vlaanderen & EFRO Interreg. <https://www.efro-projecten.be/nl/zoek-ee-europees-project/refill~763/>

Krantenartikelen

Staes, B, Cauwels, J. (2014, 21 oktober). Toekomst van oude meubelfabriek in de Brugse Poort is onduidelijk. Nieuwsblad. <https://www.nieuwsblad.be/regio/oost-vlaanderen/regio-gent/gent/toekomst-van-oude-meubelfabriek-in-de-brugse-poort-is-onduidelijk/63955483.html>

Artikels

Aga, N., Van Eenoo, E., Debruyne, P. (2021, 2 september). ‘Zodra het over grond en geld gaat, is burgerparticipatie slechts een zoethouder’. Sociaal.Net. <https://sociaal.net/opinie/burgerparticipatie-als-zoethouder/>

Baert, E. A. Y. (2023). Tijdelijke invullingen tussen bewoner en stadsvernieuwing: Hoe tijdelijke projecten sociaal-ruimtelijke bruggen bouwen. Ruimte: vakblad van de Vlaamse Vereniging voor Ruimte en Planning (Brussel), (59), 60-64.

Destrijcker, L. (2015, 3 september). Kraken, bewaken en benutten. rektoverso. Tijdschrift voor cultuur en kritiek. Rektoverso. <https://rektoverso.be/lezen/artikels/kraken-bewaken-en-benutten>

Snauwaert, N., Debruyne, P. (2018, 25 september). Een stad heeft nood aan vrijplaatsen. Apache. <https://apache.be/gastbijdragen/2018/09/25/een-stad-heeft-nood-aan-vrijplaatsen>

Van den Ende, T. (2017, 23 oktober). Leren van de Gentse aanpak: hoe steun je tijdelijk initiatief? Gebiedsontwikkeling.nu. <https://www.gebiedsontwikkeling.nu/artikelen/leren-van-de-gentse-aanpak-hoe-steun-je-tijdelijk-initiatief/>

Thesissen

Benoot, T. (2016). De nog niet stad. De betekenis van tijdelijke invullingen als samenlevingsopbouwpraktijk. Ugent. https://www.academia.edu/30459737/De_Nog_Niet_Stad#abstract

Van Lieshout, S. (2022). Mijn plein, jouw plein, ons plein? Een kwalitatief onderzoek naar de betrokkenheid van bewoners bij de inrichting van de openbare ruimte en de invloed daarvan op het gevoel van eigenaarschap. <https://www.veldacademie.nl/img/Document/27/b7/27b7de78-91c6-4e72-8097-1fe7f34300aa/Master%20Thesis%20Samira%20Van%20Lieshout.pdf>

Video's

Stad Gent. (2023 b, 5 december). Tijdelijke invulling brengt nieuw leven op leegstaande plekken [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=m_HPRxTzBz4

STAM Stadsmuseum Gent. (2020 a, maart 24). Verhaal 3: “VDB-P vd BP” - De km2 - Verborgene verhalen van de Brugse Poort [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=pN9J08pLTb0>

STAM Stadsmuseum Gent. (2020 b, 24 maart). Verhaal 4: De Gentse Kraakoorlog - De km2 - Verborgene verhalen van de Brugse Poort [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=AF4kYa-gCPs>

STAM Stadsmuseum Gent. (2022, 2 februari). Waar dient zo'n tijdelijke invulling eigenlijk voor? [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=jSQrjZl0eK8>

School of Geography and the Environment, Oxford. (2019, 14 februari). Squatters: urban pioneers in sustainable living? [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=iKR-jGda7IA>

Persoonlijke communicatie

Informeel gesprek (stagecontext) met een buurtwerker. (2025).

Panelgesprek over tijdelijke invullingen met leden van de jury van het Fonds Tijdelijke Invullingen en een vertegenwoordiger van de dienst Ontmoeten en Verbinden. (2025, 21 oktober).

Gebruik van AI

Tijdens de voorbereiding van dit werk heb ik [ChatGPT] gebruikt om [spellingfouten te corrigeren]. Na het gebruik van deze tool/service heb ik de inhoud grondig en kritisch bekeken en waar nodig bewerkt, waarbij ik de volledige verantwoordelijkheid opneem voor het eindresultaat.